

ФЕМІНІЗАЦІЯ УКРАЇНСЬКОЇ ХОРОВОЇ КУЛЬТУРИ ПЕРШОЇ ПОЛОВИНИ ХХ СТОЛІТТЯ (НА ПРИКЛАДІ ЖИТТЄТВОРЧОСТІ ПЛАТОНІДИ ЩУРОВСЬКОЇ-РОССІНЕВИЧ)

Карась Г. В.

ВСТУП

Упродовж тисячолітньої історії українського народу жінки відігравали важливу роль у творенні держави, її соціальних інституцій, культури і мистецтва. Однак тільки у ХХ столітті вони утвердили своє право на рівноправність із чоловіками у всіх сферах соціокультурного життя. Послідовне утвердження, розвиток та вивчення питань фемінізму, емансипації та гендеру в Україні розпочалося тільки з часу проголошення її незалежності. «На сьогодні вже сформувалися погляди щодо взаємовідносин чоловіків і жінок, що ґрунтуються на основі паритетності, а гендерний підхід як теоретичний та прикладний напрям досліджень спрямований на формування засад рівності, незалежних від статі можливостей самореалізації людини в різних галузях її суспільного життя»¹.

Термін «фемінізм» вперше було використано французьким соціалістом-утопістом Ш. Фур'є в кінці ХVIII ст., який називав феміністами прихильників жіночої рівності. Ідеї емансипації жінок розвивали видатні філософи ХVIII–ХІХ ст. Ж.-А. Кондорсе, Д. Дідро, Д. С. Міль та ін. У ХХ ст. соціологи запропонували розрізняти поняття «стать» і «гендер». Вважається, що вперше термін «гендер» був уведений у науковий обіг американським психоаналітиком Робертом Столлером у праці «Стать і гендер: про розвиток мужності та жіночності»². Гендер він розглядав як поняття, що виражає психологічні, соціальні, культурні особливості, не обумовлені біологічною статтю.

У літературі й соціології існує декілька концепцій гендеру. Це зумовлено як відносною «молодістю» гендерного підходу (перші наукові праці з'явилися близько тридцяти років тому), так і складністю самого феномена. Для всіх них базовим положенням є розрізнення понять стать (sex) і гендер (gender). Гендер – це складний соціокультурний

---

¹ Бобечко О. Ю. Бандурне мистецтво ХХ століття в контексті процесів фемінізації: автореф. дис. ... канд. Мистецтвознав : 17.00.03 – Музичне мистецтво ; Львів. нац. муз. акад. ім. М.В. Лисенка. Львів, 2013. С. 10.

² Stoller R. Sex and Gender: On the Development of Masculinity and Femininity. New York City : Science House, 1968. 383 p.

конструкт, який відображає відмінності в ролях, поведінці, ментальних і емоційних характеристиках між чоловіками і жінками. У рамках цього підходу гендер розуміється як організована модель соціальних відносин між жінками і чоловіками, яка не тільки характеризує їх спілкування і взаємодію в сім'ї, а й визначає їх соціальні відносини в основних інституціях суспільства. Гендер, таким чином, трактується як один з базових вимірів соціальної структури суспільства, який разом з іншими соціально-демографічними і культурними характеристиками (раса, клас, вік) організує соціальну систему³.

Гендерна проблематика сьогодні актуалізована насамперед в соціології (О. Стрельник), історії (М. Богачевська-Хом'як, О. Маланчук-Рибак), психології (М. Ткалич), літературознавстві (В. Агеева, Т. Гундорова, О. Забужко), політології (У. Лукач) та інших наукових дисциплінах.

У мистецтвознавстві дослідження української музичної культури в контексті фемінізації та гендерних процесів ХХ ст. є поодинокими (О. Бобечко⁴, Л. Кияновська⁵, І. Комаревич⁶) і ще не набули яскраво вираженого системного характеру. Якщо Л. Кияновська та І. Комаревич торкаються фемінізації вокального мистецтва, а О. Бобечко – бандурного, то її вияву у хоровій культурі присвячена наша стаття про П. Щуровську-Россіневич⁷ та частково висвітлено цей аспект у монографії⁸.

Виявлення нових архівних матеріалів (машинопису спогадів) однієї з перших українських хорових диригенток – П. Щуровської-Россіневич, які нещодавно передані нам зі Словаччини диригентом Левком Довговичем⁹, зумовили переосмислення життєтворчості цієї непересічної особистості.

---

³ Гендер. URL: <http://uk.wikipedia.org/wiki/Гендер>.

⁴ Бобечко О. Ю. Бандурне мистецтво ХХ століття в контексті процесів фемінізації : автореф. дис. ... канд. мистецтвознав.: 17.00.03 – Музичне мистецтво ; Львів. нац. муз. акад. ім. М.В. Лисенка. Львів, 2013. 20 с.

⁵ Кияновська Л. Життєтворчість Соломії Крушельницької в контексті української емансипації Галичини. *Соломія Крушельницька та українська духовність*: зб. статей / ред.-упоряд. О. Смоляк, П. Смоляк. Тернопіль: Астон, 2012. С. 140–153.

⁶ Комаревич І. Психологічні та соціоісторичні компоненти музично-сценічної життєтворчості Соломії Крушельницької : дис. ... канд. Мистецтвознавства : 17.00.03 – Музичне мистецтво ; Львів. нац. муз. акад. ім. М.В. Лисенка. Львів, 2016. 169 с.

⁷ Карась Г. Платоніда Щуровська-Россіневич: портрет мисткині через призму теорій гендеру та пасіонарності. *Мистецтвознавчі записки*: зб. наук. праць. Вип. 19. Київ: Міленіум, 2011. С. 18–27.

⁸ Карась Г. Музична культура української діаспори у світовому часопросторі ХХ століття: монографія. Івано-Франківськ : Тіповіт, 2012. 1164 с.

⁹ Щуровська-Россіневич П. Спогади. б/д. Авторизований машинопис. 151 арк. *Приватний архів автора*.

В українській хоровій культурі ХХ ст. постать Платоніди Іванівни Щуровської-Россіневич (1893–1973) – представниці київської хорової школи, учениці Олександра Кошиця, субдиригентки Української Республіканської Капели під його керівництвом, виокремлюється як перша професійна диригентка на теренах України та зарубіжжя.

Актуальність дослідження зумовлена прагненням відтворення цілісного українського культурного простору, *метою* – переосмислення процесу фемінізації української хорової культури першої половини ХХ ст. на прикладі життєтворчості Платоніди Щуровської-Россіневич.

Відповідно до зазначеної мети зроблено спробу розв’язати наступні *завдання*: ввести в науковий обіг невідомі архівні матеріали, пов’язані із життям і творчістю П. Щуровської-Россіневич; на їх основі представити роль мисткині у фемінізації української хорової культури. Основним джерелом для узагальнень з цієї теми слугували архівні матеріали, опрацьовані нами у фондах Центрального державного архіву вищих органів влади та управління України (м. Київ, у покликаннях скорочено – ЦДАВО України), Центрального державного архіву у Празі (Statní uatrední archiv v Praze; у покликаннях скорочено – ЦДАП/SUAP), відділу рукописних фондів і текстології Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України (м. Київ, у покликаннях скорочено – Інститут літератури).

Незважаючи на суперреляції на адресу диригентки та її роль у розвитку української хорової культури, бібліографія про П. Щуровську-Россіневич є вкрай обмеженою. Це невеличкі оглядові статті М. Кукурузи-Король¹⁰, Д. Петрівського¹¹. Окремі згадки про мисткиню знаходимо у спогадах О. Пеленського¹², І. Шох¹³, працях

---

¹⁰ Кукуруза-Король М. Жінка-диригентка. Платоніда Івановна Щуровська. *Наше життя. Our Life* (Нью-Йорк). 1986. Ч. 5. С. 27.

¹¹ Петрівський Д. Хор Української Господарської Академії в Чехо-Словаччині. *Українська Господарська Академія в Ч.С.Р., Подєбриди, 1922–1935 і Український Технічно-Господарський Інститут, Подєбриди; Регенсбург; Мюнхен, 1932–1972: В 50-ліття заснування УГА і 40-ліття УТГІ*. Нью Йорк: Видання Абсольвентів Української Господарської Академії і Українського Технічно-Господарського Інституту, 1972. С.110–116. [Українська Висока Політехнічна школа на чужині. Том III].

¹² Пеленський О. Світова концертна подорож Української Республіканської Капелі (спомини учасника). Львів : Накладом автора, 1933. 168 с.

¹³ Шох І. Платоніда Іванівна Щуровська-Россіневич. *Олександр Кошиць* : зб. статей, спогадів і матеріалів до 130-річного ювілею з дня народження геніального диригента і композитора: довід. вид. / Є. М. Паранюк. Івано-Франківськ : ПП Супрун, 2006. С. 141–150.

І. Мірного¹⁴, Ю. Шерегія¹⁵, Г. Китастого¹⁶, збірці статей, спогадів і матеріалів до 130-річного ювілею з дня народження О. Кошиця¹⁷, фундаментальному джерельному виданні Т. Пересунько¹⁸.

З огляду на недостатнє висвітлення порушеної нами проблематики актуальним бачиться звернення до постаті цієї непересічної українки.

1. Формування Платоніди Щуровської у соціокультурному просторі царської Росії та утвореної Української Народної Республіки

Кожна особистість може розвиватися тільки в умовах соціокультурного середовища.

Основне середовище, в якому зростала і формувалася як особистість П. Щуровська, – *родинне*. Становище її батька – священика Івана Володимировича Щуровського – в умовах царської Росії було незавидним, а умови (часта зміна парафій – Чигиринщина, Канівщина, Черкащина, смерть чотирьох дітей) були несприятливими. Однак, разом із дружиною – Леоніллою Максимівною (уродженою Коломацькою), він присвятив себе вихованню донечок – Люби, Ангеліни і наймолодшої Платоніди. Ця священича родина була музикальна: батько до висвячення був диригентом у початковому періоді існування оперного театру в Києві (помічником у І. Альтані), мама – уродженка Києва – грала на фортепіано. Платоніда характеризувала батька як високоморальну людину з гострим логічним розумом і всебічним знанням, а при тім з чутливою й ніжною душею. «В нашому родинному середовищі відчувалося не тільки тиха сімейна згода та ніжна тепла ласкавість, але й чарівний спокій та усталена рівновага»¹⁹. Мати була вірною, доброю, люблячою дружиною, яка

---

¹⁴ Мірний І. Український Високий Педагогічний інститут ім. М. Драгоманова: 1923–1933 (історія інституту). Прага : Видання Укр. Висок. Педагог. Інституту за допомогою м-ва шкільн. й нар. освіти Ч.С.Р., 1934. 144 с.: іл.

¹⁵ Шерегія Ю. Нарис історії українських театрів Закарпатської України до 1945 року / Ред. і вступ. ст. Василя Маркуся та Валеріяна Ревуцького. Нью-Йорк; Париж; Сідней; Торонто; Пряшів; Львів : Словацьке пед. вид-во в Братиславі. Відділ української літератури в Пряшеві, 1993. 410 с. [Записки НТШ, т. 218. Історико-філософська секція].

¹⁶ Китастий Г. Ще декілька завваг до книжки «Українська музика» А. Рудницького. *Визвольний шлях* (Лондон). 1966. жовтень. Кн. 10(223). С. 1195.

¹⁷ Олександр Кошиць: зб. статей, спогадів і матеріалів до 130-річного ювілею з дня народження геніального диригента і композитора: довід. вид. / Є. М. Паранюк. Івано-Франківськ : ПП Супрун, 2006. 198 с.: іл.

¹⁸ Пересунько Т. Культурна дипломатія Симона Петлюри: «Щедрик» проти «русського мира». Місія Капели Олександра Кошиця (1919–1924). Київ, 2019. 312 с.

¹⁹ Щуровська-Россієвич П. Спогади. б/д. Авторизований машинопис. Арк. 15. *Приватний архів автора*.

розуміла чутливу душу чоловіка, разом з тим «тримала в родині традиційний український матріархат, зокрема що до матеріального боку життя»²⁰. З дитинства, слухаючи гру матері на фортепіано, Платоніда прагне досягнути це невідоме мистецтво. Зауваживши в донечки музичні здібності, мати почала займатися з нею з 3,5–4 років, часто граючи в чотири руки. Отож, початки фемінізму у майбутньої диригентки формуються в родинному середовищі.

Друге соціокультурне середовище, яке мало сильний вплив на формування особистості П. Щуровської як музиканта, – *селянське*. Вперше почувши в дитинстві хоровий спів селян, які після робочого дня збиралися на вулиці відпочити і розважитись, вона отримала сильне музичне враження. «Це все на мене так вплинуло, що я стояла як зачарована. Цей невибагливий спів сільської молоді, яка цьому майстерству ніде не вчилася, а співала так, як заманеться, злагоджуючи безпретензійно гармонію за своїм природнім слухом і здатністю, створював, як батько мені пізніше пояснював, таку поліфонію, до якої наймудріші музиканти напевно не додумалися, підкоряючись всяким законам музичної науки»²¹.

Третє соціокультурне середовище, яке мало вагомий вплив на формування особистості П. Щуровської – *міське*. У 1901-му році вона, маючи вісім з половиною років, розпочинає своє навчання в Києві в єпархіальному училищі. У перший же день приїзду до Києва Платоніда із старшою сестрою відвідує Братський собор, в якому кожної неділі співав хор студентів Київської Духовної Академії під керівництвом студента Олександра Кошиця. Саме тут вона почула ім'я Кошиця, з яким її зведе мистецька доля на довгі роки і хор: «І які ж то були чудові голоси! Видно, спів той на мене зробив велике враження, бо я, за сестреним оповіданням мамі, стояла цілу богослужбу з широко відчиненими очима і не виявляла найменшої втоми»²².

У спогадах П. Щуровська підкреслює роль цього колективу у формуванні мистецької долі свого наставника: «Диригування хором студентів духовної Академії було фактичним початком кар'єри і слави нашого геніального Кошиця. У своїх продукціях цей великий знавець як церковної, так і української народної музики вперше у всій славі показав киянському громадянству твори одного з перших самобутніх українських композиторів – А.Л. Веделя, зокрема його концертів»²³, а також подає його характеристику: «... для Кошиця не існували

---

²⁰ Щуровська-Россіневич П. Спогади. б/д. Авторизований машинопис. *Приватний архів автора*. Арк 16.

²¹ Там само. Арк. 22.

²² Там само. С. 57.

²³ Там само. С. 59.

спокуси зовнішньої ефектовності. Це був диригент глибокої емоції, високої інтелектуальності і музичної правди. Він розглядав музичний твір перш за все в його програмовій суті, в тісному сполученні звука зі словом, в освітленні твору в цілому»²⁴.

Під час навчання в епархіальному училищі Платоніда зближається з товаришками, які садовили її за фортепіано, і юна піаністка грала для них щось для слухання, або легкі танці (вальс, польку), і всі починали танцювати. Платоніда розвиває імпровізаційні навички, які згодом стануть в пригоді. Вона із задоволенням акомпанувала гурткам дівчат, що збиралися біля інструмента і співали здебільшого українських пісень. У школі провадилася солідна підготовка з теорії музики і гармонії, відбувалися товариські хорові змагання між окремим класами, тому «імпровізований спів під акомпанемент інструмента був не поганий, і його іноді сходилися слухати не тільки учениці, але й виховательки з начальницею. Так поступово зростала моя скромна популярність як серед товаришок, так і серед загальної шкільної молоді і виховательського персоналу»²⁵.

Починаючи з четвертого класу Платоніда «вже була самостійною «установницею» в церкві. Саме в цьому класі проходили ми догматики старого київського знаменного розспіву по обіходу з записом мелодії за старою квадратною нотною системою, а до того ще й в голосових ключах. Цю науку проходили ми вже з Кошицем»²⁶.

Активна участь у хорі свого класу, а потім – у великому шкільному хорі під пильним оком О. Кошиця, зрештою приведе її до диригування шкільним церковним хором. Це відбулося раптово під час навчання у сьомому класі. Однієї вечірньої служби в церкві О. Кошиць доручив Платоніді диригувати ектенію, сказавши, що відлучиться на кілька хвилин. Коли диригент не повернувся, їй довелося, долаючи страх і проявивши владну волю, диригувати Службу Божу до кінця. В цей час О. Кошиць стояв позаду за спиною публіки і спостерігав, що робиться в хорі, і як учениця справиться зі своїм завданням. Побачивши Платоніду в розпачливому стані після Служби, Кошиць підійшов, стиснув її руку і сказав: «Молодець, добре справилися. Від сьогодні будете мене заміняти, коли я не зможу прийти диригувати». Це побачили й почули дехто з учениць-хористок, і мій авторитет підвищився. Так я без жодної попередньої підготовки розпочала свій

---

²⁴ Щуровська-Россіневич П. Спогади. б/д. Авторизований машинопис. *Приватний архів автора*. С. 59.

²⁵ Там само. С. 68–69.

²⁶ Там само Арк 80.

довгий, тернистий диригентський шлях»²⁷. Так, П. Щуровська все частіше заміняла О. Кошиця як диригента цього учнівського хору.

На формування П. Щуровської як диригентки впливали відвідування оперного театру, який ставав для неї «... все більше привабливою мрією»²⁸.

Наполеглива праця Платоніди у 8-му класі була винагороджена. У присутності викладачів, батьків та єпископа вона – єдина на весь заклад, здобула першу нагороду – золоту медаль «... за цілокурсіві визначні успіхи в усіх предметах»²⁹. На завершення святкування випускниці для учительського та виховательського персоналу «...заспівали під моїм керуванням «Многая літа», коли було виголошено многая літа всім нам випускникам, Кошиць до нас підійшов і сам продиригував многоліття. Так вперше і востаннє побачив тато мене в ролі диригента...»³⁰. Отож на цьому урочистому акті відбулося своєрідне «хрещення» П. Щуровської як диригентки у присутності батька, педагогів і свого наставника – О. Кошиця.

2. Формування характеру, моральних засад майбутньої диригентки та здобуття досвіду

Оскільки Платоніда росла хворобливою дівчинкою, а батьки боялися втратити її, то контактів із однолітками майже не було і вона привичаювалася жити своїм окремим дитячим життям, повним мрій і фантазій. Пізніше диригентка згадувала: «Наслідком такого відокремленого життя навіть в ранніх дитячих роках, у мене розвивалася самозаглибленість, я жила в світі фантастичних мрій, віддаленому від реального життя, – і так склався мій характер схильний до самотності. <...> Вроджена душевна чутливість, яка вела мене до музичного мистецтва, а разом з тим відокремленість від реального світу, яку нехотячи створювали для мене мої батьки, впливали на мій характер, накидаючи дитячій душі непотрібну для неї самозаглибленість і передчасну зосередженість на речах, що повинні були б бути далекими дитячому світові. Цим утворювалися в моєму характері риси несвоєчасної поважності, що пізніше, хоч і сприяла моєму ширшому розумовому розвитку, але разом з тим тримало мене осторонь дійсного життя з його радощами, розвагами й безжурністю, – коротко кажучи, відбирало у мене молодість таку прекрасну в своїй

---

²⁷ Щуровська-Россіневич П. Спогади. б/д. Авторизований машинопис. *Приватний архів автора*. Арк. 84.

²⁸ Там само. Арк. 90.

²⁹ Там само. Арк. 94.

³⁰ Там само. Арк. 91-а.

свіжості й безпосередності»³¹. З великою наполегливістю батьки прищеплювали Платоніді моральні засади, яким вона слідуватиме все своє життя. Вони «...глибоко вкорінювалися в мою душу і ще й досі супроводжують мене в моєму житті, паралізуючи часто прояви певної твердості й войовничості, так необхідні для сучасного життя»³².

Після початкових спроб в диригуванні, П. Щуровська «відчула, що в мені є щось такого, що може впливати на інших людей, примушує їх слухатися не тільки керівного жесту диригента, але підкорятися велінню його внутрішнього чуття. Часто я над цією внутрішньою силою задумувалась і старалась уловити її основу...»³³.

Самостійне життя П. Щуровської розпочалось із праці в епархіальному училищі. Її, «...як визначну ученицю, яка до того була ще й серйозної, зосередженої вдачі, далекої від молодечої отчайдушності, школа залишила в ролі т. зв. «пепіньєрки», полишаючи мені догляд над приготуванням завдань у грі на клавир пансіонерок»³⁴.

Згодом, у 1912 році її запрошують на вакантне місце диригента в церковному хорі училища. Ця посада давала втричі більший заробіток і значно кращі умови життя, тому Платоніда без вагання прийняла цю пропозицію: «Я відразу приступила до реорганізації хору за своїм розсудом і бажанням <...> привчала їх вслухуватись в звучання належної їм партії і намагатися не виділятися своїм голосом з загального колективу, дбаючи про вирівняність спільного звука. <...> Під час праці з хором я сама захоплювалася, і це передавалось моїм хористам. Тому ми в порівняно короткому часі досягли значних успіхів. Показником цього була кількість сторонньої публіки, яка почала вчашати до нашої церкви, щоб послухати хор»³⁵.

Чергова зустріч із О. Кошицем влітку 1913-го року зробила доленний поворот в житті П. Щуровської – за порадою свого наставника вона вступає до щойно відкритої Київської консерваторії як піаністка «... з тим, щоб по двох роках навчання в класі клавірної гри перейти на теорію композиції»³⁶. На вступних екзаменах Платоніда не продемонструвала надзвичайних успіхів у грі на фортепіано, однак директор консерваторії – відомий піаніст, педагог, громадський діяч Володимир Пухальський, все ж таки розгледів в ній талановиту особистість і за наполяганням директора Платоніда стала студенткою в його класі. Однак, спершу треба було подбати про технічний рівень

---

³¹ Щуровська-Россієвич П. Спогади. б/д. Авторизований машинопис. *Приватний архів автора*. Арк. 43, 46–47.

³² Там само Арк. 47.

³³ Там само Арк. 87.

³⁴ Там само. Арк. 94–б.

³⁵ Там само. Арк. 115.

³⁶ Там само. Арк. 118–119.

піанізму студентки, тому В. Пухальський передав П. Щуровську на перший семестр своїй колишній учениці, теж професорці консерваторії, С. В. Згієрській-Струмило.

Тільки через пів року наполегливих занять звук змінився: «З цього моменту музика стала для мене глибшою, виразнішою, якою можна говорити без слів, яка зогріває, наповнює душу силою вражень і переживань. З великим захопленням почала я працювати. Радісно було бачити і вдовolenня проф Пухальського»³⁷. П. Щуровська з охотою відвідувала лекції теорії музики, гармонії, сольфеджіо і початків контрапункту, навчається разом з колегою Павлом Козицьким, який згодом стане відомим українським композитором.

З весни 1914-го року, коли помер батько, П. Щуровська залишилася сама майже невідготовленою до життя. Вона наполегливо працює з шкільними хорами тих шкіл, де навчала дітей співу, часто виступає в концертах.

15 травня 1915 року до Києва завітала російська цариця Марія Федорівна, мати царя Миколи II, щоб здійснити інспекцію шкіл, які були у її відомстві. Із цієї нагоди біля царського палаці на Печерських пагорбах мав виступити «...вибраний хор, що виконав би невелику програму головне з народних пісень»³⁸. Пропозицію завідувачки 4-ою вищою початковою школою О.В. Рознатовської про виступ перед царицею шкільного хору під проводом П. Щуровської, який вже кілька разів виступав на благодійних концертах і користувався успіхом, організатори відкинули. Бо ж не можна «... покласти таку відповідальну роллю на молоде дівчисько»³⁹ (на той час Платониді було 22 роки).

Цю місію доручили великодосвідченому старому вчителеві співу, який однак не справився з нею. Коли керівництво переконалося у провалі свого задуму, було прийнято рішення – хори двох вищих початкових шкіл під проводом П. Щуровської (а це біля 90 дітей) будуть співати маршові пісні під час походу і очолять перед 25-тисячною масою учнівської молоді. П. Щуровська загадувала: «У моїх дітей було таке надхнення, що мені часто приходилося приборкувати їхнє поривання, щоб берегти дитячі голоси. Перед нами ж була довга дорога, треба було економити їхніми голосовими силами. Я ж сама була не менше горда в своєму молодечому завзятті. Це ж була чи не перша солідна прилюдна спроба своїх здібностей, а ще більше – перша перемога молодого жіночого авторитету перед багатьома

---

³⁷ Щуровська-Россієвич П. Спогади. б/д. Авторизований машинопис. *Приватний архів автора*. Арк. 126–127.

³⁸ Там само. Арк. 142.

³⁹ Там само.

заскорузлими переконаннями самолюбної чоловічої статі. Одначе, мені не могло й в голову прийти той дальший тріумф, що мене чекав в недалекому майбутньому»⁴⁰. Отож чи не вперше жінка-диригентка в царській Росії демонструвала свої таланти нарівні з чоловіками.

Згодом відбулася зустріч П. Щуровської з царицею, яка заслуговує розлогішого цитування: «І так цариця дійшла аж до самих воріт, все дивлячись через лорнет, ніби когось шукаючи. Раптом її погляд зупинився на мені, що стояла біля самих воріт. Цариця підходить до мене, подає мені руку і каже своїм низьким контральтовим голосом: «Карашо ваші діти поють, карашо» (вона була датчанка і, як кажуть і до кінця свого життя не позбавилася іноземного акценту). Я від несподіванки зовсім розгубилася, і, не будучи тренувана в придворних реверансах і взагалі не знаючи, як треба поводитися й балакати з такою визначною особою, а до того ще й бачучи, що цариця подає мені руку в білій, не першої свіжості, рукавиці, потрясла її руку та й відповідаю: «Дякую, мовляв, вам за признання», а сама думаю: де ж це вона нас чула? Як виявилось, вона стояла весь час протягом нашого походу вулицею на бічному балконі і, як видно, чула наш спів і бачила мене в ролі диригента; цього ніхто й не помітив. Отже, почали ми з нею розмовляти. «Де ви вчилися?» – питає мене цариця. «Я ще й зараз вчуся», – кажу їй – «саме в Київській консерваторії». – «А скільки ж вам років?» – питає мене. Кажу: «22». – «Як ваше прізвище?». Відповідаю – так і так. – «А чи не хотіли б ви переїхати до нас, до Петрограду (теперішній Ленінград) продовжувати свою науку?». Я хоробро відповідаю: «Ні, дякую, я цілком задоволена Київською консерваторією». – «А чи не маєте ви в Петрограді якогось з родичів?». Пригадую собі, що батько колись розказував, що дійсно в Петрограді вчить в консерваторії теорії музики якийсь наш родич, ніби мій дядько в перших, але що це «великий пан» і до нашої рідні ніколи не голосився. Видно Щуровський був досить відомою особою, коли моє прізвище викликало в голові старої цариці якусь асоціацію. Отже, на запитання відповідаю: «Чула, що в Петрограді є наш родич, але я його не знаю, і він з нами не зустрічається». – «А жалко, – каже цариця, – приїхали б до нас, дістали б державну стипендію, от і вчилися б у свого дядька». У мене навіть не з'явилося й думки використати таку нагоду, та й де б я покинула мій дорогий Київ, Дніпро, сестричку, рідні могилки, й моїх добрих учителів? – «Ні, – кажу, – дякую, я вже буду кінчати науку в нашому Києві». Аж усміхнулася цариця такій дитячій незвичайній для неї наївності. Хотіла ще щось мені казати, але в цей момент підбігає Плеський і вже на ходу сипливим голосом шепоче:

---

⁴⁰ Щуровська-Россієвич П. Спогади. б/д. Авторизований машинопис. Приватний архів автора. Арк. 145–146.

«Цілуйте, цілуйте...» – «Кого, – думаю собі – й куди?» В цей час цариця бере мене за руку і починає повертатися назад до двірця. Я слідую за нею, а ззаду нас підтюпцем топочеться директор і ще якісь особи, мабуть, з придворних, що підскочили до цариці для охорони. Так дійшли ми майже до початкових рядів дитячих колон, де й зупинилися. Тут підбігає придворний фотограф і каже: «Ощасливліть, – мовляв, – ваше Імператорське величентво, сфотографуватися з дітьми шкіл вашого відомства». Та погоджується, але й мене тримає біля себе. Так ми й були сфотографовані серед дітей майже обіч одна одної. Все це промайнуло передо мною, як сон. Після цього цариця пішла знов на ганок, і тут почався вже той очікуваний церемоніал представлень. Я, стоячи все ще в рядах дітей, з жахом дивилася, як наші начальниці низенько вклоняються, роблячи глибокий реверанс. «Ну, – думаю собі, – буде мені кінець». Я ж не тільки не зробила реверанса, навіть в руку не поцілувала на початку нашої розмови»⁴¹.

Ця мемуарна замальовка передає атмосферу царської Росії, низько-поклонства і угодництва, домінування чоловічої статі над жіночою, запрошення талановитих українців до царської столиці (згадаймо тут М. Березовського, Д. Бортнянського та багатьох інших).

В той же час, «...діти, що були без тям від захоплення з похвали цариці (багато з них чули нашу розмову і бачили відзначення, якого дісталася їхній учительці), ще з більшим ентузіазмом почали знов співати, хоч і як були вже перетомлені і навіть похрипті»⁴².

Відголоском цього свята було запрошення П. Щуровської до канцелярії директора вищих початкових шкіл Бориса Плеського. Під час прийому директор виголосив перед всякого роду «начальством» промову, в якій зокрема сказав таке: «За той успіх, який супроводжував це славне виняткове свято для наших шкіл, ми зобов'язані нашій милій, талановитій молодій колегині, виконанням хору якої так була задоволена наша висока патронеса – є. ім. вел. цариця Марія Федорівна. Тому дозволю собі висловити від усіх нас прохання до нашої колегині, щоб вона не відмовила прийняти в майбутньому від нас лавровий вінець, коли вона буде диригентом опери. Можна собі уявити ту сміливість у вислові такої відважної прогресивної думки на той час. Жінка-диригент опери та ще й з уст директора народних шкіл, та ще й з уст Бориса Плеського. <...> Я ж, одначе, почувала себе збентеженою: директор, як то кажуть, попав «не в брову, а в око». В голові промайнула недосяжна мрія, яку я й сама собі боялась виявити. Мрія – далека й славна мрія, яка так

---

⁴¹ Щуровська-Россієвич П. Спогади. б/д. Авторизований машинопис. Приватний архів автора. Арк. 147–148.

⁴² Там само. Арк. 149.

і залишалася невисловленою навіть для самої себе, марною мрією... Болюче зараз згадати ці світлі, священні бажання молодого людини, яка могла б досягнути їх, коли б доля тому сприяла, коли б було більше душевних сил до боротьби з людськими забобонами, часто з злою людською волею, коли б так часто не докучали злидні, коли б... та що й говорити, знайдеться багато тих коли б»⁴³.

Так, Платоніда Щуровська все життя мріяла про музичний апогей – «... диригування симфонічним оркестром або оперним на більшій театральній сцені»⁴⁴, однак цій мрії не судилося збутися в силу різних об'єктивних обставин.

Отож роки навчання в Київському єпархіальному училищі, Київській консерваторії та перші спроби самостійного керування дитячими хорами – це те культурно-мистецьке середовище, яке сформувало творчу особистість –Платоніду Щуровську.

Коли відомий вже на той час диригент Олександр Кошиць (1875–1944) за дорученням Голови Директорії, Головного Отамана військ і флоту Української Народної Республіки Симона Петлюри у 1919-му році створював Українську Республіканську Капелу, то наповіг, щоб його помічницею стала П. Щуровська.

Часу на створення капели відводилось обмаль. При підборі співаків до Капели О. Кошицем та П. Щуровською було вислухано біля 700 солістів зі всієї України, з яких треба було вибрати тільки 100 осіб. «А як ж то були голоси! Для сучасного покоління важко передати всю красу рівного (без вібрації), міцного, ясної дзвінкості й металевості голосу українського хорового співака, з яким не дуже ніжно обходилися диригенти і якого ніхто й ніколи не вчив ні правильно дихати, ні тим більше використовувати резонатори»⁴⁵. Були встановлені різні класифікаційні угруповання, які передбачали добір співаків за тембрами. Так наприклад, «з загальної кількості співаків в кожній партії (25 сопрано, 23 альти, 24 тенори і 28 басів) було вирішено вибрати 11 драматичних сопрано і 14 ліричних, в партії альтовій – 12 меццо-сопрано і 11 контральто, в теноровій партії 12 драматичних і стільки ж ліричних тенорів, а басова партія поділялася аж на 4 групи: 8 баритонів (діапазон – Н-f-g), 7 перших басів (діапазон – А-е), 9 других басів (f аж Е до d) і 4 так званих октавних співаків (А аж g контроктави до Н-с). При такому розподілі голосового матеріалу малася на увазі можливість забарвлення

---

⁴³ Щуровська-Россієвич П. Спогади. б/д. Авторизований машинопис. *Приватний архів автора*. Арк. 151.

⁴⁴ Там само. Арк. 47.

⁴⁵ Щуровська-Россієвич П. Зошит зі спогадами. б/д. *Інститут літератури*. Ф. 201, спр. 556. Автограф (олівцем). Арк. 9–10.

з динамічного боку виконання більш масивним або м'якшим легшим звуком. З такою класифікацією голосів до того часу ніде в наших хорах не приходилося зустрічатися. І саме ця класифікація в найвищій мірі відповідала диригентському умінню нашого славного Кошиця. Ця виняткова його майстерність була спрямована на те, щоб наблизити хорове виконання до оркестрового з усіма численними звуковими відмінами барвистої інструментарії за допомогою цього найдосконалішого масового звукового упорядкування, цього найвищого «живого людського інструмента». І як відомо, цей напрям у майстерності Кошиця здивував і зачарував увесь світ»⁴⁶. Щоправда, у зв'язку з наступом на Київ більшовиків, із ста відібраних співаків вдалося евакуюватися лише 37 особам, а тому подальша комплектація капели відбувалася в екстремальних умовах у Кам'янці-Подільському. В результаті до складу капели ввійшли 80 представників різних регіонів України, неоднорідних як за рівнем вокальних даних, так і за рівнем освіти та національним усвідомленням, що пізніше позначилося на морально-психологічному кліматі колективу і врешті-решт привело до його розколу⁴⁷.

Отож на час гастрольної подорожі за кордон з Українською Республіканською Капелою у 1919-му році П. Щуровська вже була сформованою особистістю, досвідченою хоровою диригенткою та піаністкою.

3. Національно-патріотична самосвідомість та її роль в утвердженні диригентки в умовах еміграції

Виїхавши весною 1919 року з Українською Республіканською Капелою за кордон як помічниця головного диригента О. Кошиця, П. Щуровська три роки наполегливо вдосконалює свою професійну майстерність, працює з хором над технічними проблемами. Професор Празької консерваторії Ярослава Кржічка в рецензії на виступ капели писав: «Щасливий п. Кошиць, що найшов таку помічницю»⁴⁸. Він же відзначав такі якості П. Щуровської: «музикальна, тонкого слуху та ритмічного чуття, самовіддана, скромна – незнана ширшому громадянству – вона має левину частину успіхів капели, даючи

---

⁴⁶ Щуровська-Россієвич П. Зошит зі спогадами. б/д. *Інститут літератури*. Ф. 201, спр. 556. Автограф (олівцем). Арк. 12–13.

⁴⁷ Про це детально описано О. Кошицем та іншими авторами.

⁴⁸ Kříčka J. Pražské koncerty Ukrajinského Republikánského Sboru. *Hudební Revue*. Praha, 1919. Červen, sešit 9–10. S. 366–369. *Українська республіканська капела. Друкована інформація про історію і діяльність капели 1919–1920*. ЦДАІ/СУАР. Ф. 1484 (УМ), картон № 27, інв. № 630.

головному диригентові хор зовсім музикально підготований до мистецького оброблення»⁴⁹.

На афішах Капели, які друкувалися у всіх країнах, де гастролювала капела у 1919–1922 роках⁵⁰, знаходимо прізвище П. Щуровської, однак у спогадах О. Кошиця і самої Платоніди Іванівни, у рецензіях на концерти немає відомостей про її концертне диригування Капелою. Тож можемо припустити, що славетний О. Кошиць задовільнявся її підготовчою роботою як хормейстера, однак як керівник-мужчина все ж таки не давав можливості розкритися П. Щуровській як концертній диригентці.

Коли капела, розколовшись, під назвою «Український національний хор» виїжджає до США, П. Щуровська, яка на той час одружується із підполковником Армії УНР Миколою Россіневичем, залишається у Празі і стає ключовою фігурою хорового процесу української еміграції у міжвоєнній Чехо-Словаччині. Відомий бандурист Григорій Китастий вважає, що це «високої кляси диригент і широкої музичної освіти людина»⁵¹.

Прага у міжвоєнний період стає центром хорової культури української еміграції, де успішно працюють Український Академічний Хор (УАХ, 1921–1938), хори Українського Високого Педагогічного Інституту ім. М. Драгоманова (УВП), «Трембіта», «Українська співоча студія» та ін. І особливу роль тут відіграє єдина жінка між нашими визначними диригентами – Платоніда Щуровська-Росіневич.

Ряд документів, спогадів та матеріалів мисткині, вперше виявлені нами у фондах Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка, допомагають більш рельєфно окреслити її внесок у розвиток української хорової справи за кордоном. Її мемуарні статті⁵² та машинописні спогади «З минушини», фрагменти мемуарного характеру («Уривки зі спогадів жінки-диригентки», «Дисципліна», «Про визначних і менш значних диригентів»)⁵³ та рукописний зошит спогадів⁵⁴ охоплюють не тільки

---

⁴⁹ Пеленський О. Світова концертна подорож Української Республіканської Капели (спомини учасника). Львів : Накладом автора, 1933. 168 с.

⁵⁰ Пересунько Т. Культурна дипломатія Симона Петлюри: «Щедрик» проти «русського мира». Місія Капели Олександра Кошиця (1919–1924). Київ, 2019. 312 с.

⁵¹ Китастий Г. Ще декілька завваг до книжки «Українська музика» А. Рудницького. *Визвольний шлях* (Лондон). 1966. жовтень. Кн. 10 (223). С. 1195.

⁵² Щуровська П. Із думок диригентки (У 75-ліття Платоніди Щуровської). *Олександр Кошиць* : зб. статей, спогадів і матеріалів до 130-річного ювілею з дня народження геніального диригента і композитора: довід. вид. / Є. М. Паранюк. Івано-Франківськ : ПП Супрун, 2006. С. 187–188; Щуровська П. Моя музична освіта. *Олександр Кошиць* : зб. статей, спогадів і матеріалів до 130-річного ювілею з дня народження геніального диригента і композитора: довід. вид. / Є. М. Паранюк. Івано-Франківськ : ПП Супрун, 2006. С. 151–186.

⁵³ Щуровська-Росіневич П. Спогади. б/д. *Інститут літератури*. Ф. 201, спр. 509. Машинопис. 70 арк. Арк. 52–64. Уривок зі спогадів жінки-диригентки.

значний часовий простір, але насичені важливими історичними відомостями. Виявлені нами у фондах ЦДАВО України два листи П. Щуровської-Россіневич до О. Кошиця⁵⁵ засвідчують її глибоку повагу до Маестро, який «одинокий мене зрозуміє»: «Вірте лише, дорогий мій, що в моїх відношеннях до Вас завжди заховається якнайбільше дружньої приязні та щирої вдяки»⁵⁶. Дізнавшись про хворобу О. Кошиця, вона пропонує йому свою матеріальну допомогу, хоч і сама заробляє важкою працею, розповідає про непрості стосунки між українськими митцями після проведення хорового фестивалю, на якому вона диригувала зведеним хором, недооцінку жінки-диригента, про роботу над докторською дисертацією, про роздуми над вихованням майбутніх диригентів, адже «школа вимагає того, щоб вести вихову учнів, спричиняючися до нових начал, до нових форм, до модерної гармонії»⁵⁷. З приводу смерті наставника П. Щуровська-Россіневич 20 жовтня 1944 р. пише статтю про нього як диригента і друкує її в газеті «Краківські вісті» у Відні. Через 20 років вона буде передрукована в журналі «Вісті» у США⁵⁸. З нагоди 20-річчя смерті Маестро у 1964 р. П. Щуровська-Россіневич напише другу статтю про О. Кошиця як фольклориста і новатора хорового мистецтва, яку, за свідченням напису її рукою на рукописі статті, «друковано в якомусь жіночому журналі в Канаді «Промінь» – Вінніпег за протекцією п-і О. Лукомської, вчительки в Едмонтоні»⁵⁹. Важливо, що мисткиня як учениця і співпрацівниця О. Кошиця дала глибоку і всебічну характеристику його як диригента. Вона відзначала такі особисті риси О. Кошиця, як: глибоку ерудованість та глибокі знання у багатьох галузях, особливо в музичному мистецтві; великі диригентські здібності; силу волі, яка була розвинена аж до гіпнотичного впливу на виконавців; добрі знання людської душі та її емоційних виявів.

---

⁵⁴ Щуровська-Россіневич П. Зошит зі спогадами. б/д. *Інститут літератури*. Ф. 201, спр. 556. Автограф (олівцем). 88 арк.

⁵⁵ Лист Платоніди Россіневич з Праги від 13 серпня 1928 р. до О. Кошиця (рукопис, оригінал). *ЦДАВО України*. Ф. 3965, оп. 2, спр. 94. Арк. 181–182.; Лист Платоніди Россіневич з Праги від 8 червня 1922 р. до О. Кошиця (рукопис, оригінал). *ЦДАВО України*. Ф. 3965, оп. 2, спр. 94. Арк. 276–178.

⁵⁶ Лист Платоніди Россіневич з Праги від 13 серпня 1928 р. до О. Кошиця (рукопис, оригінал). *ЦДАВО України*. Ф. 3965, оп. 2, спр. 94. Арк. 181–182.

⁵⁷ Там само.

⁵⁸ Щуровська-Россіневич П. О. А. Кошиць, як диригент. *Вісті* (Міннеаполіс, Міннесота). 1964. Ч. 4 (11). С. 8–11, 13.

⁵⁹ *Інститут літератури*. Фонд Зіни Генік-Березовської (Ф. 201), спр. 504. Пл. Щуровська-Россіневич. «О. А. Кошиць як диригент» (уринок зі статті); «О. А. Кошиць як фольклорист і новатор хорового мистецтва». б/д. Машинопис 7 арк.; Три вирізки з газети «Краківські вісті» (Відень). Ч. 248, ч. 249, ч. 250. 2 лист., 3 лист., 4 лист. 1944 р. П. Щуровська-Россіневичева «О. А. Кошиць як диригент» (стаття).

Особливості диригентського хисту проявлялися у досконалому володінні технікою диригування, виразності рухів, забезпеченні хорової дисципліни, налагодженні внутрішнього контакту з виконавцями, вмінні лаконічними виразами змалювати потрібний звуковий ідеал, майстерності інтерпретації. Все це забезпечило накреслення О. Кошицем нового напрямку хорового виконавства, який полягав у трактуванні хору як оркестру, де кожна партія в залежності від твору трактується як інструмент із специфічним тембром: «Цей новий напрям у багатьох випадках оголомував західноєвропейських музик, які потім стали наслідувати його»⁶⁰.

Український Академічний Хор був репрезентативною мистецькою одиницею у Празі, часто брав участь у різноманітних концертах та святкуваннях. П. Щуровська-Россіневич керувала ним з перервами у 1923–1924, 1928, 1934, 1938 рр. Хор брав участь у святкуванні 25-річчя її диригентської праці 31 квітня 1934 року.

Хор Української Господарської Академії в Подєбрадах біля Праги зазнав свого найвищого розвитку саме під час керування ним П. Щуровською-Россіневич, яка була на той час «найсильнішим українським диригентом на терені Чехо-Словаччини»⁶¹. Саме вона перетворила цей аматорський хор у мистецьку одиницю. Основою репертуару стали твори українських композиторів М. Лисенка, К. Стеценка, М. Леонтовича, П. Козицького, О. Кошиця, Я. Яциневича, П. Музюцького, М. Вериківського, П. Ніщинського, Н. Нижанківського, В. Костенка. Диригентка скрупульозно працювала над інтерпретацією творів, де «кожна мистецька строфа – це мистецький малюнок дії»⁶². Членкиня хору Ірина Шох згадувала, що диригентка «досконало знала кожну композицію напам'ять і рідко зверталася до нот, хіба що міняла щось. Кожна фраза була нею обдумана до тонких нюансів». Хористка, зачіпаючи гендерну проблему, наводить слова П. Щуровської-Россіневич, про те, «що жінка диригентка викликала недовір'я, незважаючи на відповідну музичну освіту та фаховий стаж»⁶³. Разом

---

⁶⁰ Щуровська-Россіневич П. О. А. Кошиць, як диригент. *Вісті* (Міннеаполіс, Міннесота). 1964. Ч. 4 (11). С. 11.

⁶¹ Петрівський Д. Хор Української Господарської Академії в Чехо-Словаччині. *Українська Господарська Академія в Ч.С.Р., Подєбради, 1922–1935 і Український Технічно-Господарський Інститут, Подєбради; Регенсбург; Мюнхен, 1932–1972: В 50-ліття заснування УГА і 40-ліття УТГІ*. Нью Йорк: Видання Абсолютентів Української Господарської Академії і Українського Технічно-Господарського Інституту, 1972. С. 112. [Українська Висока Політехнічна школа на чужині. Том III].

⁶² Там само. С. 113.

⁶³ Шох І. Платоніда Іванівна Щуровська-Россіневич. *Олександр Кошиць* : зб. статей, спогадів і матеріалів до 130-річного ювілею з дня народження геніального диригента і композитора: Довід. вид. / Є. М. Паранюк. Івано-Франківськ : ПП Супрун, 2006. С. 142.

з тим, вона підкреслює, що для П. Щуровської-Россіневич характерною «була дуже скромна оцінка самої себе, бо проламати льоди недовір'я, що жінка може й потрапить вести хор, вимагало в той час чимало фахових здібностей. Вона мала бути не тільки рівна своїм вмінням, але ще набагато краща, як її конкуренти»⁶⁴. Усе, чого досягла диригентка, вона завдячувала власній самодисципліні та волі.

П. Щуровська-Россіневич часто здійснювала першопрочитання хороших творів. Так, відзначаючи десятиліття утворення Чехо-Словацької Республіки (1928 р.), хор Української Господарської Академії виконав кантату Н. Нижанківського «Ще молода» на слова О. Стефановича. Апофеозом діяльності колективу став спільний виступ із хором Українського Високого Педагогічного Інституту ім. М. Драгоманова на фестивалі слов'янських хорів у Празі у квітні 1928 року. Виконання складної програми, особливо твору «1905 рік» (сл. О. Олеся, муз. М. Вериківського) вимагало доброї технічної підготовки колективу, звукової сили, тембрового забарвлення. Успішний виступ стоп'ятдесятьчленного хору продемонстрував високий професійний рівень українського хорового мистецтва, а слава і престиж П. Щуровської-Россіневич піднісся так високо, що Чеський Співочий Зеспол відзначив її як визначного диригента.

Альбом відгуків про концерти українських хорів в Подєбрадах та Празі під керівництвом П. Щуровської-Россіневич за двадцять років (1925–1945 рр.), переконливо засвідчують копітку хормейстерську працю диригентки на ниві українського хорового мистецтва, її визнання чеськими та українськими критиками та музикантами⁶⁵. Участь об'єднаного українського хору під її керівництвом на Всеслов'янському музичному фестивалі у Празі у 1928-му році відображена у численних рецензіях чеської, української, польської преси того часу, які вміщені у цьому альбомі.

Львівська газета «Діло» писала: «найбільше вподобався – це можна сказати без зайвої скромності – український академічний хор. Пані Щуровська, колишня співробітниця незабутнього Кошиця спромоглась видобути з нефахових співаків і співачок стільки чару, степової сили й звукової краси, що навіть ворожа частина чеської преси мусила перед цєю перемогою з повним узнанням схилитись (напр. рецензія «Народа» з дня 12. ц. м.). Українська участь у чехословацьким співочім святі

---

⁶⁴ Шох І. Платоніда Іванівна Щуровська-Россіневич. *Олександр Кошиць* : зб. статей, спогадів і матеріалів до 130-річного ювілею з дня народження геніального диригента і композитора: Довід. вид. / Є. М. Паранюк. Івано-Франківськ : ПП Супрун, 2006.

⁶⁵ Альбом відгуків про концерти українського хору в Подєбрадах під керівництвом Пл. Щуровської-Россіневич. 1925–1945. Друк, машинопис. 162 арк. Вирізки з газет, наклеєні на аркуші альбома. *Інститут літератури*. Ф. 201, спр. 531.

ще раз підкреслила вагу й користь українського активізму на міжнароднім полі»⁶⁶. Пізніше тут же була надрукована підбірка уривків із схвальних рецензій чеської та польської преси⁶⁷. «ČESKÉ SLOVO» (ч. 87 за 11 квітня 1928 р.), зокрема, відзначало: «Диригентом Українського Академічного Хору є п-і проф. Россиневич-Щуровська, яка вибудувала дуже чисельний мішаний хор та вивела його, не зважаючи на невідрадні емігрантські відносини, на височину, нагадуючи часто славу і незабутню капелу Кошиця. Прекрасно звучали тут передовсім старі співи та народні пісні, в яких Україна займає перше місце між слов'янами». Суголосним був «KURYER POZNAŃSKI» за 16 квітня 1928 р.: «Хор українців (мішаний) під орудою п-і Россиневич-Щуровської відзначався найвищим артистичним вишколенням, захоплюючи красою звуку та незрівнянною дисципліною».

Мішаний хор Українського Високого Педагогічного Інституту ім. М. Драгоманова під її керівництвом впродовж десяти років існування закладу був незмінним учасником та організатором всіх святкувань та концертів. Основною формою святкувань в інституті були концерти-академії. Серед особливо презентаційних, де брав участь хор під керівництвом П. Щуровської-Россиневич були: концерти-академії пам'яті М. Драгоманова, на яких вперше були виконані твори викладачів інституту – хоровий твір «Поклик до братів-слов'ян» Нестора Нижанківського на слова М. Драгоманова (1925), хоровий твір Зеновія Лиська на слова Г. Гейне «Enfant perdu» – улюблена поезія М. Драгоманова (1928), «Урочиста кантата» Станіслава Людкевича (1929); Шевченківській академії; академія присвячена 15-м роковинам смерті М. Лисенка з виконанням творів композитора, в т. ч. одноактної опери «Ноктюрн» (1928). Успішна постановка цієї опери, що пройшла у переповненому українською та чеською публікою залі театру «Umělecká Beseda», була свідченням високого рівня виконавських сил Українського Високого Педагогічного Інституту ім. М. Драгоманова; 5-річному ювілею існування інституту, де вперше було виконано твір З. Лиська на слова колишнього студента Б. Гомзина «Кантата на п'ятиліття Інституту» (1929); 25-річчю смерті чеського композитора А. Дворжака (1929); ювілейний з нагоди 70-річчя від дня народження чеського композитора Й. Ферстера з виконанням творів композитора (1930)⁶⁸.

---

⁶⁶ М. Г. Прага співає. *Діло* (Львів). 1928. 21 квіт. Ч. 87 (11340).

⁶⁷ І. К. Український Акад. Хор у Празі (голоси чеської преси). *Діло* (Львів). 1928. 9 трав., Ч. 101.

⁶⁸ Мірний І. Український Високий Педагогічний інститут ім. М. Драгоманова: 1923–1933 (історія інституту). Прага: Видання Укр. Висок. Педагог. Інституту за допомогою м-ва шкільн. й нар. освіти Ч.С.Р., 1934. С. 117–120; Український Педагогічний Інститут ім. М. Драгоманова у Празі. Документація. Запрошення на святкові вечори і концерти, що проводилися інститутом (1925–1933 рр.). *ЦДАІ/СУАР*.

Деякий час (1937–1945) П. Щуровська-Россіневич керувала хором Української реформованої реальної гімназії у Ржевницях біля Праги, вивівши його на друге місце після празького хору, керівником якого вона була також⁶⁹.

Диригентка була у постійному творчому пошуку. У концерті 14 червня 1938 р. у Празі Український Академічний Хор під її керівництвом виконав духовні твори А. Веделя, Д. Бортнянського, О. Кошиця та «Тілом заснувши» в опрацюванні П. Щуровської-Россіневич. Українська газета писала: «Духовні співи для українських концертів у Празі ще новинка. Правда бували іноді концерти щедрівок та коляд, але на цей раз виконано суто духовні композиції й треба привітати такі виступлення, що знайомлять з багатою ділянкою церковного хорового мистецтва»⁷⁰. 12 червня того ж року на Зелені Свята в чеському православному соборі св. Кирила і Мефодія було відправлено Службу Божу за участю хору під керівництвом П. Щуровської-Россіневич, який виконував духовні композиції українських композиторів та православні лаврські розспіви, що є свідченням глибоких знань диригенткою традицій українського церковного співу. Вона продовжувала новацію О. Кошиця у проведенні тематичних концертів (колядок і щедрівок, веснянок), особливо під час війни, керуючи в 1944–1945 рр. Українським Мішаним Хором.

Платонида Іванівна була добрим наставником для хористів. Староста Академічного хору при УГА в Падеєбрадах писав у її альбомі: «Не забувайте що найліпші часи ми зажили під Вашим проводом і Ваша присутність між нами залишиться в наших серцях, на довгі роки, як найсвітліший момент з нашого емігрантського життя»⁷¹.

П. Щуровська-Россіневич проявила себе також як диригент-постановник. Так, керуючи хором товариства «Бандурист» (1935–1937) в Ужгороді на Закарпатті, яке тоді належало до ЧСР, та забезпечивши його високий виконавський рівень, вона брала активну участь у концертному житті. 26 травня 1936-го року П. Щуровська-Россіневич здійснила концертну постановку опери «Запорожець за Дунаєм»

Ф. 1484 (UM), картон № 17, інв. № 398; Шевченкові торжества у різних землях – запрошення, програми (Прага 1922–1944). ЦДАП/СУАР. Ф. 1484 (UM), картон № 81, інв. № 964 /2.; Запрошення і програми громадських акцій. Святкові вечори. 1921. ЦДАП/СУАР. Ф. 1484 (UM), картон № 84, інв. № 1014.

⁶⁹ Українська гімназія в Чехії 1925–1945: альманах Української гімназії в Празі – Ржевницях – Модржанах / ред. В. Маруняк. Мюнхен: Видання кол. учнів УРРГ – УРГ, 1975. С. 132, 238.

⁷⁰ [Б. п.]. Концерт Українського Хору. *Український тиждень* (Прага). 1938. 19 черв. Ч. 25.

⁷¹ Альбом на пошану Пл. Щуровської-Росіневич. 1920-і рр. Автографи. *Інститут літератури*. Ф. 201, спр. 532. Арк. 8.

С. Гулака-Артемовського в Ужгороді, 20 червня того ж року відіграли її в Мукачеві. Диригентка у листі до Ю. Шерегія писала: «... Постановка «Запорожця за Дунаєм» відбулася в рамках моєї концертної діяльності. Цей концерт у вигляді театральної вистави був спрямований на те, щоб ознайомити наше суспільство зі звучанням нашої історичної опери-оперети в такому вигляді, в якому її написав сам композитор»⁷².

Варто відзначити, що постановка опери відбулася за участю чеського військового оркестру. Учасниця хору М. Кукуруза-Король писала у своїх спогадах, що спочатку оркестранти не сприймали керівництво жінки-диригента. Однак після перших сценічних успіхів «...члени оркестри підходили до диригентки з палкими словами признання за таке вмале виконання, при тому підкреслювали, що це перший раз в історії військової оркестри нею диригує жінка»⁷³.

У своїх спогадах П. Щуровська-Россіневич згадує про непрості стосунки із сином Миколи Аркаса, який мав співати партію Карася у цій постановці. Неприємності мала диригентка ще й із-за того, що вирішила поставити оперу без купюр, повністю, в авторській редакції⁷⁴. Місцева ужгородська преса, зокрема газета «Свобода» за 4 червня 1936-го року писала: «У постановці цієї опери має велику заслугу відома вже у нас диригентка пані проф. Россіневич-Щуровська»⁷⁵. Суголосною була мукачівська газета «Земля і Воля» (ч. 12 за 9 липня 1936 р.): «Оперу супроводжав дуже добре зіграний оркестр 36. полку під багутом знаменитої діригентки «Бандуриста» п. проф. Щуровської-Россіневич, яка взяла на себе той величезний тягар (за невеликий час!) вивчити всіх артистів і оркестр і провести цілу оперу, так що знамените проведення цієї опери це безперечно її неоцінима заслуга»⁷⁶. «RADIO ŽURNAL» із Кошіце від 27 грудня

---

⁷² Шерегій Ю. Нарис історії українських театрів Закарпатської України до 1945 року / Ред. і вступ. ст. Василя Маркуся та Валеріяна Ревуцького. Нью-Йорк; Париж; Сідней; Торонто; Пряшів; Львів : Словацьке педагогічне видавництво в Братиславі. Відділ української літератури в Пряшеві, 1993. С. 275. [Записки НТШ, т. 218. Історико-філософська секція].

⁷³ Кукуруза-Король М. Жінка-диригентка. Платоніда Івановна Щуровська. *Наше життя. Our Life* (Нью-Йорк). 1986. Ч. 5. С. 16.

⁷⁴ Щуровська-Россіневич П. Спогади. б/д. Машинопис. 70 арк. Арк. 52–64. Уривок зі спогадів жінки-диригентки. *Інститут літератури*. Ф. 201, спр. 509.

⁷⁵ Шерегій Ю. Нарис історії українських театрів Закарпатської України до 1945 року / Ред. і вступ. ст. В. Маркуся та В. Ревуцького. Нью-Йорк; Париж; Сідней; Торонто; Пряшів; Львів : Словацьке пед. вид-во в Братиславі. Відділ укр. літ-ри в Пряшеві, 1993. С. 275. [Записки НТШ, т. 218. Історико-філософська секція].

⁷⁶ Альбом відгуків про концерти українського хору в Подєбрадах під керівництвом Пл. Щуровської-Россіневич. 1925–1945. Друк, машинопис. Арк. 47–48. Вирізки з газет, наклеєні на аркуші альбома. *Інститут літератури*. Ф. 201, спр. 531.

1937-го року повідомляв про виконання хором «Бандурист» під керівництвом П. Щуровської-Россіневич та оркестром 36 полку на хвилях радіо, яке слухали у всій ЧСР і в Галичині «Вечорниць» П. Ніщинського⁷⁷.

Свідченням творчого довголіття диригентки є той факт, що у своє 75-ліття вона на пражському Шевченківському концерті диригувала кантату М. Лисенка «Б'ють пороги» (1968 р.)⁷⁸. Це пошанування ювілею П. Щуровської-Россіневич було єдиними признанням, що його отримала за життя подвижниця української хорової справи⁷⁹.

Велика добірка нот (рукописні і друкovanі) із зібрання П. Щуровської-Россіневич свідчить про широке жанрово-тематичне коло хорового репертуару, який опрацьовувала і виконувала диригентка⁸⁰. Тут твори українських композиторів різного часу, переважно обробки українських народних пісень, пісні патріотичного змісту, пісні січових стрільців. Частина з них – власні аранжування П. Щуровської-Россіневич для мішаного та дитячого хорів.

Збірка хорових творів для триголосних шкільних хорів під її упорядкуванням, що з'явилася в Ужгороді в 1936 році відкриває серію посібників українського зарубіжжя⁸¹. Проблема репертуару для хорових колективів, особливо дитячих та молодіжних, завжди була актуальною, а в умовах еміграції особливо гострою. Обираючи матеріалом збірки обробки українських народних пісень, автор вважала, що саме за допомогою них «...у першу чергу мусимо виховувати нашу молодь», оскільки народна пісня може служити «...якнайкращим та найбільш доступним матеріалом для студій у школі; по-друге: народня пісня в своїй мелодичній структурі, у своїй простоті будови музичних мотивів, як рівнож у своїй нескладній гармонізації надається у високім ступеню до педагогічних поступів при

---

⁷⁷ Альбом відгуків про концерти українського хору в Подєбрадах під керівництвом Пл. Щуровської-Россіневич. 1925–1945. Друк, машинопис. Арк. 53. Вирізки з газет, наклеєні на аркуші альбома. *Інститут літератури*. Ф. 201, спр. 531.

⁷⁸ [Б. п.]. Пам'яті Платоніди Щуровської-Россіневич. *Олександр Кошиць* : зб. статей, спогадів і матеріалів до 130-річного ювілею з дня народження геніального диригента і композитора: довід. вид. / Є. М. Паранюк. Івано-Франківськ : ПП Супрун, 2006. С. 190–192.

⁷⁹ Бурачинська Л. Людина великого обдарування (Над могилою Платоніди Щуровської). *Олександр Кошиць* : зб. статей, спогадів і матеріалів до 130-річного ювілею з дня народження геніального диригента і композитора: довід. вид. / Є. М. Паранюк. Івано-Франківськ : ПП Супрун, 2006. С. 195.

⁸⁰ Ноти для хорового співу із зібрання Пл. Щуровської-Россіневич. б/д. Ноти (рукописи і друкovanі). 13 папок. 212 арк. *Інститут літератури*. Ф. 201, спр. 563.

⁸¹ Щуровська-Россіневич П. І. 21 народня пісня. В 3-голосому укладі для шкільних хорів. Ужгород: «Книга», 1936. 24 с.

навчанню співу у школах»⁸². Упорядниця представляє для ознайомлення молоді народні пісні в опрацюваннях провідних українських композиторів М. Лисенка, М. Леонтовича, Я. Степового, О. Кошиця, К. Стеценка, Ф. Колесси, П. Козицького. Збірка складається із трьох розділів: народні пісні, колядки і щедрівки, веснянки та гаївки. Основними джерелами, які використала П. Щуровська-Россіневич, були: «Шкільний збірник» К. Стеценка, «10 шкільних хорів» П. Козицького та «Українські народні пісні в триголосому укладі на жіночий хор» Ф. Колесси. З останнім упорядниця з цього приводу підтримувала контакти. Вибраний репертуар передбачав копітку роботу хормейстера над школенням вокально-хорових навичок, розвитком музичної грамотності хористів. Диригентка свідомо не вважала за потрібне укладати матеріал на засадах педагогічного принципу – поступу від легшого до складнішого. Вона обрала інший принцип – підбір репертуару за прізвищами композиторів, щоб підкреслити їх індивідуальність в жанрі обробки народної пісні. Окремі твори подані у спрощеному опрацюванні К. Стеценка, або самої П. Щуровської-Россіневич. У передмові упорядниця як педагог звертає увагу вчителів на охорону дитячого голосу учнів, особливо хлопчиків у післямутаційний період, а тому пропонує найбільш доцільним залишати всіх учнів у середніх позиціях баритонового діапазону. Для цього автор подає не тільки однорідне, але і мішане триголосся.

Платоніда Щуровська-Россіневич була провідним педагогом (доцентом) музично-педагогічного відділу Українського Високого Педагогічного Інституту ім. М. Драгоманова впродовж існування навчального закладу (1923–1933) – вела клас хорового співу та диригування (вона ж виконувала функції заступника декана – проректора, деякий час очолювала ще й клас сольного співу, також викладала інтонацію, гармонію, контрапункт)⁸³. Серед найбільш відомих її учнів – видатний український диригент Микола Колесса, музикознавець та диригент Павло Маценко (Канада). Відомо, що уроки диригування брав у неї відомий бандурист Василь Ємець. Вона також здійснювала підготовку молодих диригентів в учительській семінарії на Закарпатті (1934–1937).

Національно спрямована діяльність П. Щуровської-Россіневич викликала страх у польської влади на Галичині. Коли Центральне Товариство Союзу Українок у Львові запросило її диригувати збірним жіночим хором на славному Жіночому Конгресі у Станіславові (1934 р.), поляки не дали їй візи.

---

⁸² Щуровська-Россіневич П. І. 21 народня пісня. В 3-голосому укладі для шкільних хорів. Ужгород : «Книга», 1936. С. 1.

⁸³ Особиста справа в. о. доц. П. Щуровської. Арк. 3. ЦДАВО України. Ф. 3972, оп. 1, спр. 298.

ВИСНОВКИ

Отже, здійснена ретроспектива життєтворчості Платоніди Щуровської-Россіневич – однієї з перших українських жінок – професійних хорових диригенток засвідчує складний шлях фемінізації хорової культури у першій половині ХХ століття. На формування творчої особистості миткині мали вплив різні типи соціокультурних середовищ (родинне, сільське, міське, музичне, мистецьке, емігрантське), провідні музиканти того часу (В. Пухальський, О. Кошиць, Н. Нижанківський, З. Лисько та ін.).

У міжвоєнному двадцятиріччі Платоніда Щуровська-Россіневич була ключовою фігурою мистецько-хорового життя українців у Чехо-Словаччині як керівник багатьох хорових колективів (Української Республіканської Капели під керівництвом О. Кошиця, Українського Академічного Хору, хору музично-педагогічного відділу Українського Високого Педагогічного Інституту ім. М. Драгоманова (всі – у Празі), Академічного хору при Українській Господарській Академії в Падеєбрадах, хору товариства «Бандурист» в Ужгороді, що демонстрували високий професійний рівень виконавської культури. Вона була провідним педагогом хорових дисциплін першої вищої освітньої інституції української еміграції – Українського Високого Педагогічного Інституту ім. М. Драгоманова у Празі. Як єдина жінка – професійна диригентка в українській хоровій культурі першої половини ХХ ст., П. Щуровська-Россіневич, незважаючи на спротив і недооцінку жінок, утверджувала їх право бути професіоналами в галузі музичного мистецтва на рівні з чоловіками. Як пасіонарна особистість вона заражала своєю енергією, спонукала до активної творчої діяльності.

АНОТАЦІЯ

Дослідження присвячене одній із перших українських жінок – професійних хорових диригенток на теренах України та зарубіжжя – Платоніді Іванівні Щуровській-Россіневич (1893–1973). Вона – представниця київської хорової школи, учениця славетного диригента Олександра Кошиця, субдиригентка Української Республіканської Капели під його керівництвом, ключова фігура культурно-мистецького життя українців у Чехо-Словаччині та на Закарпатті у міжвоєнний період. Огляд її життєтворчості як керівника багатьох хорових колективів (дитячих, студентських, аматорських і професійних) в Україні та в діаспорі дає можливість прослідкувати особливості фемінізації української хорової культури в першій половині ХХ століття. Вперше введено в науковий обіг невідомі архівні матеріали, пов'язані із життям і творчістю П. Щуровської-Россіневич. Саме діяльність таких жінок як Платоніда Щуровська-Россіневич сприяла появі і утвердженню в професії таких українських диригенток

як Елеонора Скрипчинська, Елеонора Виноградова, Оксана Линів та інші.

Ключові слова: українська хорова культура, фемінізація, хорова диригентка, Платоніда Щуровська-Россіневич.

SUMMARY

Feminization of Ukrainian choir culture of the first half of the XX century (on the example of life-creativity of Platonyda Shchurovska-Rossinevych)

The study is dedicated to one of the first Ukrainian women among professional choral conductors in Ukraine and abroad – Platonyda Ivanivna Shchurovska-Rossinevych (1893–1973). She is a representative of the Kyiv choral school, a student of the famous conductor Oleksandr Koshyts, a sub-conductor of the Ukrainian Republican Chapel under his leadership, a key figure in the cultural and artistic life of Ukrainians in Czechoslovakia and Transcarpathia in the interwar period. A review of her life as a leader of many choirs (children, students, amateurs, and professional choirs) in Ukraine and in the diaspora provides an opportunity to trace the features of the feminization of Ukrainian choral culture in the first half of the twentieth century. For the first time, unknown archival materials related to the life and work of P. Shchurovska-Rossinevych were introduced into scientific research. The activity of such women as Platonyda Shchurovska-Rossinevych has resulted in emergence and conformation in the profession of such Ukrainian conductors as Eleonora Skrypchynska, Eleonora Vynogradova, Oksana Liniv and others.

Key words: Ukrainian choral culture, feminization, choral conductor, Platonyda Shchurovska-Rossinevych.

ЛІТЕРАТУРА

1. Альбом відгуків про концерти українського хору в Подєбрадах під керівництвом Пл. Щуровської-Россіневич. 1925–1945. Друк, машинопис. 162 арк. Вирізки з газет, наклеєні на аркуші альбома. *Інститут літератури*. Фонд Зіни Генік-Березовської (Ф. 201), спр. 531.

2. Альбом на пошану Пл. Щуровської-Россіневич. 1920-і рр. Автографи. Арк. 8. *Інститут літератури*. Фонд Зіни Генік-Березовської (Ф. 201), спр. 532.

3. Бобечко О. Ю. Бандурне мистецтво ХХ століття в контексті процесів фемінізації : автореф. дис. ... канд. мистецтвознав.: 17.00.03 – Музичне мистецтво / Львів. нац. муз. акад. ім. М. В. Лисенка. Львів, 2013. 20 с.

4. Бурчинська Л. Людина великого обдарування (Над могилою Платоніди Щуровської). *Олександр Кошиць*: зб. статей, спогадів і матеріалів до 130-річного ювілею з дня народження геніального диригента і композитора: довід. вид. / Є. М. Паранюк. Івано-Франківськ: ПП Супрун, 2006. С. 193–195.

5. Гендер. URL: <http://uk.wikipedia.org/wiki/Гендер>

6. Запрошення і програми громадських акцій. Святкові вечори. 1921. *ЦДАП/СУАР*. Ф. 1484 (УМ), картон № 84, інв. № 1014.

7. І. К. Український Акад. Хор у Празі (голоси чеської преси). *Діло* (Львів). 1928. 9 трав., Ч. 101.

8. Карась Г. Музична культура української діаспори у світовому часопросторі ХХ століття: монографія. Івано-Франківськ : Тіповіт, 2012. 1164 с.

9. Китастий Г. Ще декілька завваг до книжки «Українська музика» А. Рудницького. *Визвольний шлях* (Лондон). 1966. жовтень. Кн. 10 (223). С. 1195.

10. Кияновська Л. Життєтворчість Соломії Крушельницької в контексті української емансипації Галичини. *Соломія Крушельницька та українська духовність*: зб. статей / ред.-упоряд. О. Смоляк, П. Смоляк. Тернопіль : Астон, 2012. С. 140–153.

11. Комаревич І. Психологічні та соціоісторичні компоненти музично-сценічної життєтворчості Соломії Крушельницької: дис. ... канд. мистецтвознавства: 17.00.03 – музичне мистецтво / Львів. нац. муз. акад. ім. М. В. Лисенка. Львів, 2016. 169 с.

12. [Б. п.]. Концерт Українського Хору. *Український тиждень* (Прага). 1938. 19 черв. Ч. 25.

13. Кукуруза-Король М. Жінка-диригентка. Платоніда Івановна Щуровська. *Наше життя. Our Life* (Нью-Йорк). 1986. Ч. 5. С. 16.

14. Лист Платоніди Россіневич з Праги від 8 червня 1922 р. до О. Кошиця (рукопис, оригінал). *ЦДАВО України*. Ф. 3965, оп. 2, спр. 94. Арк. 276–178.

15. Лист Платоніди Россіневич з Праги від 13 серпня 1928 р. до О. Кошиця (рукопис, оригінал). *ЦДАВО України*. Ф. 3965, оп. 2, спр. 94. Арк. 181–182

16. М. Г. Прага співає. *Діло* (Львів). 1928. 21 квіт. Ч. 87 (11340).

17. Мірний І. Український Високий Педагогічний інститут ім. М. Драгоманова: 1923–1933 (історія інституту). Прага : Видання Укр. Висок. Педагог. Ін-ту за допомогою м-ва шкільн. й нар. освіти Ч.С.Р., 1934. 144 с.: іл.

18. Ноти для хорового співу із зібрання Пл. Щуровської-Росіневич. б/д. Ноти (рукописи і друквані). 13 папок. 212 арк. *Інститут літератури*. Фонд Зіни Генік-Березовської (Ф. 201), спр. 563.

19. Олександр Кошиць: зб. статей, спогадів і матеріалів до 130-річного ювілею з дня народження геніального диригента і композитора: довід. вид. / Є. М. Паранюк. Івано-Франківськ : ПП Супрун, 2006. 198 с.: іл.

20. Особиста справа в. о. доц. П. Щуровської. Арк. 3. *ЦДАВО України*. Ф. 3972, оп. 1, спр. 298.

21. [Б. п.]. Пам'яті Платоніди Щуровської-Россіневич. *Олександр Кошиць*: зб. статей, спогадів і матеріалів до 130-річного ювілею з дня народження геніального диригента і композитора: довід. вид. / Є. М. Паранюк. Івано-Франківськ : ПП Супрун, 2006. С. 190–192.

22. Пеленський О. Світова концертна подорож Української Республіканської Капелі (спомини учасника). Львів : Накладом автора, 1933. 168 с.

23. Пересунько Т. Культурна дипломатія Симона Петлюри: «Щедрик» проти «руського мира». Місія Капели Олександра Кошиця (1919–1924). Київ, 2019. 312 с.

24. Петрівський Д. Хор Української Господарської Академії в Чехо-Словаччині. *Українська Господарська Академія в Ч.С.Р., Подєбради, 1922–1935 і Український Технічно-Господарський Інститут, Подєбради; Регенсбург; Мюнхен, 1932–1972: В 50-ліття заснування УГА і 40-ліття УТГІ*. Нью Йорк: Видання Абсолювентів Української Господарської Академії і Українського Технічно-Господарського Інституту, 1972. С.110–116. [Українська Висока Політехнічна школа на чужині. Том III].

25. Українська гімназія в Чехії 1925–1945: альманах Української гімназії в Празі – Ржевничах – Модржанах / ред. В. Маруняк. Мюнхен: Видання кол. учнів УРРГ – УРГ, 1975. 296 с.: фото.

26. Український Педагогічний Інститут ім. М. Драгоманова у Празі. Документація. Запрошення на святкові вечори і концерти, що проводилися інститутом (1925–1933 рр.). *ЦДАП/SUAP*. Ф. 1484 (UM), картон № 17, інв. №. 398.

27. Шевченкові торжества у різних землях – запрошення, програми (Прага 1922–1944). *ЦДАП/SUAP*. Ф. 1484 (UM), картон № 81, інв. № 964/2.

28. Шерегій Ю. Нарис історії українських театрів Закарпатської України до 1945 року / ред. і вступ. ст. В. Маркуся та В. Ревуцького. Нью-Йорк; Париж; Сідней; Торонто; Пряшів; Львів: Словацьке пед. вид-во в Братиславі. Відділ укр. літ-ри в Пряшеві, 1993. 410 с. [Записки НТШ, т. 218. Історико-філософська секція].

29. Шох І. Платоніда Іванівна Щуровська-Россіневич. *Олександр Кошиць*: зб. статей, спогадів і матеріалів до 130-річного ювілею з дня народження геніального диригента і композитора: довід. вид. / Є. М. Паранюк. Івано-Франківськ: ПП Супрун, 2006. С. 141–150.

30. Щуровська-Россіневич П. І. 21 народня пісня. В 3-голосому укладі для шкільних хорів. Ужгород: «Книга», 1936. 24 с.

31. Щуровська-Россіневич П. Зошит зі спогадами. б/д. Автограф (олівцем). 88 арк. *Інститут літератури*. Фонд Зіни Генік-Березовської (Ф. 201), спр. 556.

32. Щуровська П. Із думок диригентки (У 75-ліття Антоніди Щуровської). *Олександр Кошиць*: зб. статей, спогадів і матеріалів до 130-річного ювілею з дня народження геніального диригента і композитора: довід. вид. / Є. М. Паранюк. Івано-Франківськ: ПП Супрун, 2006. С. 187–188.

33. Щуровська П. Моя музична освіта. *Олександр Кошиць* : зб. статей, спогадів і матеріалів до 130-річного ювілею з дня народження геніального диригента і композитора: довід. вид. / Є. М. Паранюк. Івано-Франківськ: ПП Супрун, 2006. С. 151–186.

34. Щуровська-Россіневич П. О.А. Кошиць, як диригент. *Vicini* (Міннеаполіс, Міннесота). 1964. Ч. 4 (11). С. 8–11, 13.

35. Щуровська-Россіневич П. «О.А. Кошиць як диригент» (уринок зі статті); «О. А. Кошиць як фольклорист і новатор хорового мистецтва». б/д. Машинопис 7 арк.; Три вирізки з газети «Краківські вісті» (Відень). Ч. 248, ч. 249., ч. 250. 2 лист., 3 лист., 4 лист. 1944 р. П. Щуровська-Россіневичева «О. А. Кошиць як диригент» (стаття). *Інститут літератури*. Фонд Зіни Генік-Березовської (Ф. 201), спр. 504.

36. Щуровська-Россіневич П. Спогади. б/д. Авторизований машинопис. 151 арк. *Приватний архів автора*.

37. Щуровська-Россіневич П. Спогади. б/д. Машинопис. 70 арк. Арк. 52–64. Уринок зі спогадів жінки-диригентки. *Інститут літератури*. Фонд Зіни Генік-Березовської (Ф. 201), спр. 509.

38. Křička J. Pražské koncerty Ukrajinského Republikánského Sboru. *Hudební Revue*. Praha, 1919. Červen, sešit 9–10. S. 366–369. *Українська республіканська капела. Друкована інформація про історію і діяльність капели 1919–1920. ЦДАП/СУАР*. Ф. 1484 (UM), картон № 27, інв. № 630.

39. Stoller R. Sex and Gender: On the Development of Masculinity and Femininity. New York City: Science House, 1968. 383 p.

Information about the author:

Karas H. V.,

Doctor of Arts, Professor,
Professor at the Department of Methodology
of Music Education and Conducting Methods
Vasyl Stefanyk Precarpathian National University
57, Shevchenko str., Ivano-Frankivsk, 76018, Ukraine